

RELIGIEUS BEGRAVEN

Levensbeschouwingen geven antwoord op de drie belangrijkste levensvragen:

verleden: de vraag naar de oorsprong

heden: de vraag naar zingeving

toekomst: de vraag naar 'na de dood'

In het antwoord op de vraag wat er na de dood gebeurt, zijn drie antwoorden te onderscheiden:

hiermaals: het leven is eindig, de dood is het einde

hiernamaals: het leven is eindig, de dood is een grens

hiernanogmaals: het leven is niet eindig, de dood is een overgang naar een nieuw leven

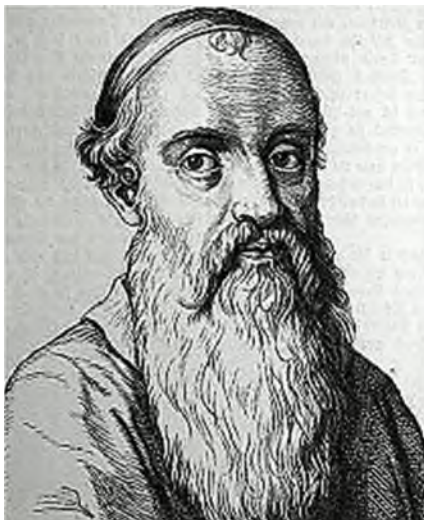
Het levensbeschouwelijke landschap is zeer divers.

Hoe is op begraafplaatsen die levensbeschouwelijke, c.q. religieuze verscheidenheid terug te vinden?

RELIGIE 6 - MENNONIETEN

Menno Simons (1496-1561)

Menno Simons is de naamgever van de Mennonieten, de oudste nog bestaande doperse kerk. De Friese priester Menno Simons, pastoor te Witmarsum, ging rond 1540 van het katholicisme over tot het anabaptisme.

Anabaptisme ofwel wederdopers is een stroming die tijdens de Reformatie in Zwitserland ontstond (ca. 1524) en die van andere reformatorische bewegingen afweek doordat zij stelde dat alleen volwassenen gedoopt mochten worden. Menno Simons was niet de stichter van deze beweging, maar degene die de beweging nieuw leven inblies en een zodanig elan gaf, dat zijn volgelingen internationaal nog steeds als Mennonieten worden aangeduid, al behoren ze inmiddels tot uiteenlopende groepen, van progressieve Doopsgezinden in Nederland tot conservatieve Amish in Noord-Amerika.

Menno Simons overleed op 65 jaar oud in Wüstenfelde bij Bad Oldesloe en werd begraven in de tuin van zijn huis 'Mennokate', volgens de overlevering onder een linde die door hem zelf zou zijn geplant.

Mennonieten

De religieuze stroming van de Mennonieten streeft naar een geweldloze wereld. De kenmerken van deze beweging waren de totale scheiding van kerk en staat, daarom geen overheidsambten, militaire dienst en eedsaflegging, en de volwassendoop na de persoonlijke belijdenis. Er wordt grote waarde gehecht aan praktische weldadigheid. Mennonieten kennen geen ambtsdragers. De predikanten worden beschouwd als gewoon lid van de gemeente.

De doperse non-conformistische uitgangspunten riepen veel weerstand op. In de zestiende eeuw werden de dopers te vuur en te zwaard vervolgd. In die tijd zijn in Nederland zo'n tweeduizend dopers om hun overtuiging omgebracht. Om aan vervolging te ontkomen, zochten zij hun heil in toleranter landen, aanvankelijk in Schleswig-Holstein, later verderop in Europa en uiteindelijk in Amerika

Friedrichstadt - Mennonitenfriedhof

In 1621 werd Friedrichstadt gesticht door zijn naamgever hertog Friedrich III von Schleswig-Holstein-Gottorf. Hij had het plan met behulp van Hollandse geloofsvervolgden een handels- en havenstad van wereldformaat te stichten. De hoge verwachtingen kwamen niet uit, wel verwierf Friedrichstadt het predicaat *tolerante stad*. De sporen van de diverse geloofsgemeenschappen, die destijds het recht op vrije godsdienstuitoefening kregen, zijn nog steeds te zien in de gebedsgebouwen en begraafplaatsen van Remonstranten, Mennonieten, Lutheranen, Joden en Katholieken.

Friedrichstadt - Mennonitenfriedhof

Omdat de Mennonieten goede kooplui waren, schonk hertog Friedrich hen in 1623 het privilege zich in Friedrichstadt te vestigen.

In de Alte Münze, sinds 1997 een museum, bouwden de Mennonieten in 1708 een vleugel om tot gebedszaal. Vandaag de dag zijn er nog ongeveer dertig gemeenteleden, die driemaal per jaar gezamenlijk een gebedsdienst houden met een pastor uit Hamburg.

Een ijzeren poort naast de Alte Münze voert naar de kleine begraafplaats, die ingesloten ligt tussen de omringende bebouwing. Op het grafveld staan grafstenen van na 1900. De oudere grafstenen staan tegen de muur opgesteld. Het gaat daarbij om een rijtje van kleine eenvoudige stèles uit de vroege 18e eeuw, die een indruk geven van de eenvoud destijds van de begraafplaats. De teksten zijn merendeels in het Nederlands gesteld. De oudste steen is uit 1714. De begraafplaats wordt nog steeds benut.

Hamburg-Altona: de kleinste begraafplaats van Hamburg

In Hamburg liggen in de wijk Bahrenfeld van stadsdeel Altona aan de straat Holstenkamp maar liefst vijf begraafplaatsen naast of tegenover elkaar: drie evangelisch-lutherse, één joodse en één mennonitische. Omdat Altona vanaf 1640 onder Deense heerschappij viel en een tolerante stad was, vonden veel geloofsvluchtelingen hier onderdak, waaronder joden en mennonieten.

Mennonieten kregen bepaalde vrijheidsprivileges en werden al snel een belangrijke economische factor. Zo stichtte bijvoorbeeld de familie Van der Smissen in 1685 de eerste Altonaer Groenlandrederij. De walvisvangst en het verwerken van traan waren in de 17^e en 18^e eeuw economisch van groot belang in Altona en ook in Hamburg.

Het gemeentecentrum van de Mennonieten lag oorspronkelijk aan de huidige Paul-Roosen-Strasse. Daar bevond zich ook de in 1678 geopende eerste begraafplaats van de Mennonieten. Na 1873 werd er nog alleen bijgezet in familiegraven en in 1936 werd de begraafplaats geruimd en het terrein verkocht.

In 1873 werd de nieuwe begraafplaats aan de Holstenkamp geopend. Na uitbreidingen rond 1900 bereikte de begraafplaats zijn huidige grootte van 6932 m² en is daarmee de kleinste begraafplaats van Hamburg. Bij de ingang staat een zwerfkei met de naam *Mennoniten-Friedhof*. Naast belangrijke ondernemersfamilies liggen hier meerdere mennonitische pastores. De stèles op het nieuwste gedeelte wijken niet af van de doorsnee Duitse graftekens. De begraafplaats staat ook open voor andere gezindtes, hetgeen een joods grafteken verklaart.

Op een apart deel, omgeven door beukenhaagjes, bevindt zich een begraafplaats binnen de begraafplaats: 38 zandstenen grafzerken uit de 17^e tot 19^e eeuw, afkomstig van de oude mennonitische begraafplaats. Een monument met het reliëf van een naar de hemel opstijgende ziel zegt het: *Gewidmet den Toten, deren sterbliche Hüllen einst auf dem Alten Friedhof beigesetzt waren und nun an dieser Stätte einen neuen Ruheplatz fanden.*

Op de zerken, die op de oude begraafplaats de grafkelders afdekten, staan namen van bekende koopmansfamilies uit Hamburg. De deels Nederlandse inschriften wijzen op de herkomst van de families. Huismerken en familiewapens sieren de zerken, waarvan de oudste uit 1670 stamt.

Nederland: Doopsgezinden

Betje Wolff & Aagje Deken

In Nederland werden de Mennonieten aanvankelijk vervolgd of ge-doogd. Vanaf de 18de eeuw schoven velen van hen op naar de vrijzinnige hoek en noemden zich Doopsgezinden. In 1811 sloten verschillende richtingen zich aaneen tot de Algemene Doopsgezinde Sociëteit.

De Doopsgezinden hadden over het algemeen geen eigen begraafplaatsen op een enkele Doopsgezinde gemeente na. Zo was er in 1686 sprake van een Doopsgezinde Gemeente te Uithuizen, die naast een 'Vermaning' (= kerkgebouw) ook de 'Algemeene Begraafplaats van de Doopsgezinde Gemeente' bezat aan de huidige St. Vincentiusstraat, waar verder weinig over bekend is.

Doopsgezinden werden en worden over het algemeen op protestantse kerkhoven of op gemeentelijke begraafplaatsen begraven, bijvoorbeeld doopsgezinde 'polderaars' als Jan Adriaanszoon Leeghwater en Cornelis Lely (Gemeentelijke Begraafplaats Kerkhoflaan, Den Haag), doopsgezinde 'kruideniers' als de Zaanse families Verkade, Duyvis, Honig en Albert Heijn, de schrijfsters Betje Wolff en Aagje Deken (Begraafplaats Ter Navorling, Scheveningen) en historicus Johan Huijzinga (Begraafplaats Groene Kerkje, Oegstgeest).

Op begraafplaats Kleverlaan in Haarlem is een apart grafvak, omgeven door een stevig hek, van de Vereenigde Doopsgezinde Gemeente. Volgens de aanduiding op de grafsteen is het een familiegraf van acht predikantenfamilies van de V.D.G.

Haarlem - Vereenigde Doopsgezinde Gemeente

Jan van Leiden (1509-1536) en zijn Wederdopersrijk in Münster

Een apart verhaal vormt het kortstondige Wederdopersrijk in Münster o.l.v. Jan van Leiden.

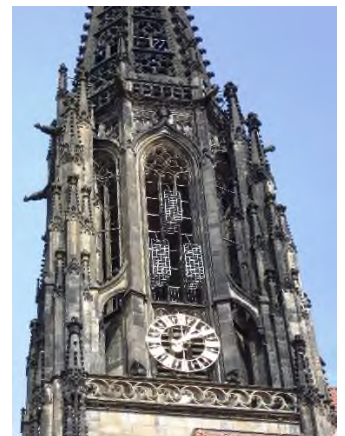
In Münster hangen in de toren van de Lambertikirche drie kooien, lijkkooien. Zij herinneren aan het kortstondige koninkrijk der Wederdopers in Münster, in 1534 gesticht door Jan van Leiden (1509-1536).

Jan van Leiden was een rondtrekkende prediker van de Wederdopers, die in 1533 als apostel naar Münster werd gestuurd om daar de wederdopers te ondersteunen. De wederdopers verkregen een meerderheid in de gemeenteraad, verdreven de bisschop en maakten Münster tot een van hun bolwerken. Jan van Leiden nam de titel van koning aan, richtte het theocratische *Koninkrijk Sion* op en voerde een waar schrikbewind. Met het oog op de naderende

apocalyps liet hij alle boeken behalve de Bijbel verbranden. Geld werd afgeschaft en polygamie en gemeenschap van goederen werd ingevoerd. Op overtreding van de tien geboden stond de doodstraf.

Op 25 juni 1535 kwam het doperrijk van Jan van Leiden ten einde, toen de troepen van de bisschop en de landgraaf van Hessen dankzij verraad de stad innamen. Aanvankelijk werd Jan van Leiden als 'circusbeer' in de omgeving rondgevoerd, maar op 22 januari 1536 werd hij samen met zijn 'stadhouder' Berend Knipperdolling en zijn 'rijkskanselier' Berend Krechting doodgemarteld. Hun lichamen werden in ijzeren kooien opgehangen aan de toren van de Lambertikerke in Münster en bleven daar tot 1585 hangen; de kooien zijn er nog. Jan van Leiden heeft zijn naam aan twee gezegdes gegeven:

- *zich ergens met een jantje-van-leiden van afmaken* = loze beloftes doen, zich met mooie praatjes ervan afmaken. Jan van Leiden was enige tijd kleermaker in Leiden en leverde geregeld fout werk af. Met mooie praatjes wist hij steeds te voorkomen dat hij zijn werk opnieuw moest doen.
- *dat loopt nog met een jantje-van-leiden af* = dat loopt met een sisser af. Gezien de geschiedenis van de lijkkooien, ging dit voor hem echter niet op.

wereldwijd

Sinds 1925 zijn 99 anabaptistisch gerelateerde kerken verenigd in de Mennonite World Conference. Wereldwijd zijn er ca. 1,5 miljoen doopsgezinden in zo'n 75 landen, die meestal Mennonieten heten of *Brethren in Christ*. Met 37% leven de meesten daarvan in Afrika, 32% in Noord-Amerika, 16% in Azië en Australië en 10% in Zuid-Amerika. In Europa leven nog maar 4% mennonieten.

In Nederland zijn 118 Doopsgezinde Gemeenten, voornamelijk in Noord-Holland, Friesland en Groningen.